

KRATAK PREGLED RAZVOJA PSIHIJARIJE KROZ XVIII - XX VEK

Srđan Milovanović¹
Slobodan Simić²
Cvetana Crnobarčić

¹ Institut za psihijatriju, Klinički
centar Srbije

² Klinika za psihijatriju, Kliničko-bolnički
centar Zvezdara

U svom razvoju psihijatrija ima dve etape: **prenaučnu** i **naučnu**.

Prenaučna etapa završava se sa XVII vekom, kada se psihijatrija više nazivala *demonologijom*. Hipokrat, otac medicine, prvi je opisao stanje febrilnog delirijuma pod nazivom **frenitis** (uzrok, demon, postupci drastični, drakonski-egzorizam-metod isterivanja đavola). U XIX veku frenitis je zamenjen "delirijumom", "konfuzijom", pomračivanjem".

Poznate su reči Tome Akvinskog da je rad najbolji lekar i početak ljudske sreće.

Poznata su i Galenova (130-200) istraživanja u II-om veku naše ere-eksperimenti na životinjama.

Naučna epoha psihijatrije obuhvata četiri krupna perioda. Među pionirima psihijatrije koji se ističu svojim radom i doprinosom pred kraj XVIII i na početku XIX veka treba spomenuti **Fillip Pinela (1745-1826)** koji se smatra *reformatorom* i humanizatorom psihijatrijskih ustanova. To je doba Francuske revolucije s kojim se rađa naučna psihijatrija. Te godine je Pinel

Kratak sadržaj: U radu su u kratkim crtama izneti najvažniji periodi u razvoju psihijatrije od XVIII do XX veka. Pomeni su neki od značajnih doprinosa u istorijskom kontekstu razvoja naučne psihijatrije koji je podeljen na četiri etape. Prikazana su i neka od najznačajnijih imena iz domena neuro- nauka nagrađena za svoj rad Nobelovom nagradom.

Ključne reči: psihijatrija, razvoj, period.

skinuo okove i lance s duševnih bolesnika u Psihijatrijskoj bolnici Bicetre u Parizu..

Istine radi, treba istaći da su se i pre Pinela pojavljivali filantropi kao što su: Jofre u Španiji i Tuke u Engleskoj još 1732 godine koji je tek kasnije prozvan engleskim Pinelom.

Condilijak i Cabanis (1802) – filozofi, moralisti, enciklopedisti u čije vreme doživljuje procvat tzv. *pokret senzualizma* (Ništa u intelektu pre nego je bilo u čulima) Nichil est in intellectu quod non antea fuerit in sensu..

Dipre, objavljuje rad o *emocijama i imaginacijama*.

Viljem Kulen (William Cullen, 1710-1790) daje sintezu dotadašnjih psihijatrijskih znanja, i objavljuje 1785. svoju medicinsku nozologiju. Prvi upotrebljava termin "neuroza" i prived "neurotičan" da bi opisao raznolika oboljenja.

Pinel je osim revolucionarnog preobražaja psihijatrijskih ustanova učinio prvi pokušaj *nozografske klasifikacije* u psihijatriji.

Jean Etienne Dominique Esquirol (1782-1840), Pinelov đak, (1838) zalaže se za Zakon o zaštiti duševnih bolesnika i izgradnju prikladnih psihijatrijskih institucija.

To je period tzv. forsirane monomanije kada Esquirol zastupa stav daljeg usavršavanja Pinelove klasifikacije i organizovanja terapije mentalnih poremećaja.

Globalno prikazano stanje psihijatrijske misli u ovom periodu svodi se na sledeće karakteristike:

- 1) Dominira koncepcija *dibotomije* - poremećaji su globalni ili parcijalni;
- 2) U pogledu etiologije dominira *eklektizam*. Navode se traume glave, intoksikacije, venerična oboljenja i snažne emocije kao mogući etiološki faktori psihijatrijskih bolesti.

U ovom periodu treba spomenuti još velikih imena:

- 1) 1800. godine Mesmer lansira svoj *Magnetizam* što se smatra primerom izvanredne prenaučne intuicije- hipnoze.
- 2) Benjamin Rush, 1812.godine, u SAD- Medicinska zapažanja o bolestima psihe.
- 3) Bajle (Antoane Bayle, 1799-1858) 1826.godine, opisuje *paralyzis generalis*. Pokreće niz istraživanja u psihijatriji.
- 4) Mak Natan (Daniel M'Naghton, 1813-1865) iznosi pravilo o odgovornosti duševnog bolesnika i
- 5) Džon Konoli (John Conolly, 1794-1866) zalaže se za metod *otvorenih vrata*.

Drugi period naučne epohe počinje sa polovinom XIX veka.

Weir Mitchell, 1864. godine- tvorac psihosomatike u SAP.

Grizinger (Wilhem Griesinger, 1818-

1868)- tvorac teorije organiciteta mentalnih oboljenja u Nemačkoj.

1854.godine u Škotskoj, a 1882.godine u Bostonu osnovane su prve škole za rad u psihijatriji.

Ballarger (1890), osnivač najstarijeg časopisa i danas veoma respektovanog Medicinsko-psihološki anali. S njim počinje prva *socijalna patronaža*. Istovremeno se izučava endokrinologija i hereditet, uvodi se pojam *biotipa*.

Morel (Benedict Augustin Morel, 1809-1873) i Magnan (Valentin Magnan, 1835-1906) posvećuju pažnju istraživanja *uzroka*.

Uvodi se pojam degeneracije, tj. pripisuje se uloga određenim anomalijama u личности koje su vezane za nasleđe.

Pojam lezije vezuje se za somatsko.

A.Delmas iznosi ideju o tzv. *morbidnoj konstituciji*.

Alzheimer (Alois Alzheimer, 1864-1915) govori o demencijama kao gubitku funkcija.

Broca i Wernicke govore o *afazijama*.

Moro de Tur (Jacques-Joseph Moreau de Tours, 1804-1884) ukazuje na identičnost snova i ludila.

Opisuje intoksikacije hašišem. Prvi je psihijatar koji opisuje psihotičnost uzrokovanu supstancom.

Blondel uvodi pojam *alijenacije*, postavlja problem normalnog, govori o tzv. morbidnoj svesti.

Francuski autori Falret (Jean-, Lasegue, Legrand de Saule- integralno obrađuju problem persekucije i hronične evolucije nekih psihijatrijskih poremećaja.

Janet uvodi pojam psihičke tenzije, opisuje entitet psihastenije.

Levy-Bril uvodi pojam *prelogičnih misli* i primitivni mentalitet.

U isto vreme niče *koncept endogene psihoze*.

U ovom periodu živi i radi Emil Krapelin (1855-1926) koji ističe da je *psihijatrijska bolest kolekcija simptoma*.

Kraepelin je zaslužan za današnji nološki pristup i za pojam **psihijatrija toka**. Funkcionalne psihoze-pojam koji označava nemogućnost anatomskog definisanja nekih oboljenja.

Karl Jaspers ističe da je endogeno bitno u svim poremećajima psihičkog života.

Integralno prikazana poslednja dva perioda, III i IV počinju sa XX vekom. Najveće ime je Eugen Blojler (1857-1939), zatim, Adolf Majer, Hohe i Klod. (Reprezentanti trećeg perioda naučne spoznaje psihijatrije).

Bitno na početku XX veka je oblast teoretskih razmatranja fundamentalnih pitanja:

- 1) organicizam ili psihoanaliza,
- 2) unutrašnji (endogeni) ili spoljašnji (egzogeni) faktori tj. u nastanku duševnih oboljenja bitno je nasleđe odnosno sociokulturni faktori sredine.
- 3) razvijaju se: *refleksologija i fenomenologija*.

I konačno niču reakcije protiv nozografije. Govori se o tipičnim sindromima i reakcijama kao odgovor na različite nokse kao etiološke faktore.

Klajst zastupa organicističku koncepciju veoma solidno fundiranu. Po njemu svaka lezija je kortikalna i kao takva omeđuje jedan psihijatrijski znak.

Bird (George Miller Beard, 1840-1883) opisuje američku neurozu pod nazivom **neurastenija** prethodno nazvanu hipohondrijaza.

MORGUE i MONAKOW dovode u vezu hipotalamus i rinencefalon sa afektivnim psihozama.

1906. Goldži i Kahal dobijaju Nobelovu nagradu za opis histologije neurocita.

1908. Laik Clifford Beers osnažuje pokret za mentalnu higijenu. Po izlasku iz duševne bolnice objavio je knjigu "Duša koja je pronašla sebe", a naredne godine osniva Nacionalni komitet za mentalnu higijenu (national Comitea for Mental Hugiene).

Guraud izvodi prve eksperimentalne psihoze, a Bonhefer (1912) pojam akutnog egzogenog reakcionog tipa.

Modzli (1835-1918) osniva klasičnu Englesku školu psihijatrije.

Watson 1920. godine uvodi eksperimentalni metod u psihijatriju. Niče bihejviorizam.

Kandinski (1922) se zalaže za razvoj neurofiziologije i neurohemije, a uvodi pojam *mentalnog automatizma*.

Canon 1932. godine uvodi princip homeostaze.

U ovom periodu pojavljuje se tvorac psihoanalize FROJD koji je 1920.godine revolucionisao klasičnu krepelinsku psihijatriju, kada je istakao princip **zadovoljstva i patnje**, opisao **Edipov kompleks** i **pojam nesvesnog** sa celokupnom njegovom dinamikom.

1927 Julius Wagner von Jauregg (1857-1940) je prvi psihijatar koji dobija Nobelovu nagradu za piretoterapiju progresivne paralize.

Sherington i Adrijan 1932. dobijaju Nobelove nagrade za tumačenje funkcionisanja neurona.

1936. Dejli i Levi dobitnici Nobelove nagrade za hemizam nervnih impulsa, iste godine Fiamberti izvodi acetilholinski šok.

Psihoanaliza nije mogla da trpi realnost cerebralnih lezija; ona traži preživljeno iskustvo pacijenta.

Kada je Morel (1852) opisao Dementio praecox, kao pojavu u adolescenciji, nije imao pretenzije da opiše posebnu bolest, već nameru da identifikuje stanje svoga pacijenta. Međutim, Krapelin (1899), po-

što je živio u vreme u kome su dominirali etiološki koncepti, kao što su: bolest mozga, moralna degeneracija i konstitucionalna slabost, je upotrebio termin Dementia praex kada je napravio podelu duševnih bolesti u dve velike grupe endogenih psihoza. Osnova za Krepelinovu podelu bilo je postojanje ili ne postojanje deterioracije. Iako je Krepelin kasnije uvideo da svi pacijenti sa “demencijom” ne idu u deterioraciju, podela se dugo održala u klasičnoj psihijatriji.

Blojler (1911), dvanaest godina posle Krepelinove podele nalazi da je naziv pogrešan, jer niti ova bolest uvek počinje u pubertetu, niti neminovno vodi u deterioraciju.

Blojler je učinio više od promena imena. On je uvideo da se bolest sastoji od grupe poremećaja sa sličnim simptomima što je neosporno krupan korak unapred. Blojler je takođe predstavio pojmove ka što su “autizam” i “ambivalentnost” a opisao je i Shizoidnu ličnost.

Mayer ide još dalje i govori o bolesti kao reakciji na uticaje sredine. On govori o reakciji ličnosti psihološkim simptomima na situacije u sredini. Njegov uticaj ostaje veoma snažan u Američkoj psihijatriji do 1968. godine. Pod njegovim uticajem u Dijagnostičkom i statističkom priručniku (The Diagnostic and Statistical Manual) shizofrenija se klasifikuje kao poremećaj na području mišljenja, raspoloženja i ponašanja.

Najzad, 1968. godine dolazi do usvajanja Internacionalne klasifikacije, po kojoj je shizofrenia grupa poremećaja-odnosno grupa bolesti. Tada su opisani i znaci i simptomi po kojima se bolest može dijagnostikovati. Međutim, iako je razumljiva želja za nozološkom čistotom, ostala je opravdana sumnja da li smo zaista mnogo dobili sa ovakvom, da je tako nazovemo: staro/novom klasifikacijom shizofrenije.

I konačno, u ovom trećem periodu u kome je dominacija od njegovog početka do kraja ličnosti i dela Eugena Blojlera počinje da se stvara *most između psihoanalize i zvanične kliničke psihijatrije*.

Blojler je u stvari uveo Frojdove koncepcije u psihijatriju priznavši njihovu važnost u interpretaciji nastanka mentalnih poremećaja.

Blojler je živio od 1857-1936. godine. Osim ove zasluge on je dotadašnji naziv *Demencija prekoks* zamenio nazivom shizofrenija što znači rascep duševnog života. U našem narodu zvanični pojam za bolest poznatu pod imenom **mladalačko ludilo**.

Dao je izvanredan, kompletan opis ove bolesti i opisao grupu primarnih i sekundarnih simptoma shizofrenije.

Veliko ime medicine je isto tako Hjuling Džekson (John Hughlings Jackson, 1835-1911) tvorac neurobiologije koji je proklamovao princip hijerarhijske sukcesivne integracije. U skladu sa ovim učenjem negativni i pozitivni simptomi psihičkih bolesti nastaju kao posledica disolucije različitih nivoa. Na podlozi ovog učenja u psihijatriji niče *teorija organodinamizma* Anri Eja. Glavni poremećaj je oštećenje polja svesti. Ljudsko iskustvo ima jednu strukturu koja teži da se dezorganizuje. Svaki stepen destrukcije svesti ima određenu simptomatologiju. Negativni simptomi direktno zavise od destrukcije organske podloge, dok pozitivni odgovaraju sledstvenom oslobađanju imaginacije. Tu se mogu podvrci sve psihoze: najslabija destrukcija je kod manije i melanholije, najteža kod konfuznih stanja.

J.B. Watson je podstakao razvoj psihijatrije (1920) eksperimentalnim metodom –biheviorizmom.

Canon 1932. god., iznosi *princip homeostaze* koji podrazumeva težnju organizma da svaki poremećaj u svojoj unutrašnjosti ponovo dovede u ravnotežu.

Među pionirima sovjetske psihijatrije zaslužna imena su:

- Malinovski (1847) za tzv. cerebralnu teoriju mentalnih poremećaja.
- Korzakov (1854-1900) za deskripciju alkoholnih psihoza među kojima je isključivo zaslužan za savršenstvo opisa tzv. Korzakovljeve bolesti.
- Behterev koji se zalagao za objektivnost psihologije kao nauke.
- Kandinski koji se istakao izvanrednim opisom pseudohalucinacija.
- Korifej sovjetske nauke Pavlov (1849-1936) tvorac eksperimentalnih neuroza i refleksologije – dobitnik Nobelove nagrade 1904.godine.

U ovom periodu u SAD-u niče psihoanaliza tipa kulturalizma (Kardiner, Mead, Benedikt i From).

1908.godine budi se pokret za mentalnom higijenom, koji duguje svoje postojanje Clifford Beersu, laiku koji je i sam proveo više godina u psihijatrijskim ustanovama- knjigom- Duša koja je pronašla sebe.

Pojavljaju se predstavnici neoanalize Karen Homejeva (Karen Horney, 1885-1952), sa učenjem o neurotičnom čoveku našega doba i sa unošenjem etike i aktuelnog doživljaja kao značajnih faktora za nastajanje i razumevanje neuroza.

Franc Aleksander i Damber, 1935.god. se zalažu za *psihosomatiku*.

Adolf Majer (1866-1950) poreklom Švajcarac preneo je Blojlerove poglede u SAD. Suština ovoga je **dinamičko biološki smer**. Približio je neuroze i psihoze i rekao: "Mentalni poremećaji su odgovor na suptilnu i kompleksnu životnu situaciju". Mentalni bolesnik je onaj koji se ne adaptira u socijalnoj grupi. Malinovski je dalje proširio ove teze rekavši: "Pošto se kulturne norme razlikuju to se razlikuju i mentalni poremećaji".Različite varijacije su

determinisane kulturnom sadržinom svake sredine.

Masserman i Sullivan su istakli reaktivni karakter mentalnih poremećaja. Po Sallivenu tvorcu teorije interpersonalnog konflikta, neuroza je izraz međuljudskih sukoba.

Četvrti aktuelni period razvoja naučne psihijatrije počinje ubrzo posle završetka II svetskog rata sa organizovanjem Svetske zdravstvene organizacije. Skoro da je nemoguće posebno govoriti o današnjoj armiji psihijatara, psihologa, sociologa, filozofa i antropologa koji su dali doprinos u opštem kreiranju i usmeravanju moderne psihijatrije.

Pre svega, savremenu psihijatriju karakteriše brisanje azila kao mogućnosti današnje psihijatrije. Umesto azilarnih ustanova i čamotinje, savremena psihijatrija je psihijatrija otvorenih vrata. Zatim, brišu se granice između strogog omeđenja hospitalne i ekstraprohospitalne psihijatrijske zaštite. Duševno zdravlje postaje briga celog društva, svake društvene zajednice. Metodama lečenja priključuje se **socioterapija** u skladu sa dimenzijama i sadržinom tzv. **socijalne psihijatrije** (Zilborg iz SAD).

Maxwell Jones osniva terapijsku zajednicu.

1949 Egas Monitz dobija Nobelovu nagradu za uvođenje angiografije. 1955. uvođi se elektrošok u relaksaciji primenom sukcinil hlorida.

1952. Jean Delay i Pierre Deniker izveštavaju o efektima hlompromazina, prvog neurotika.

1970. godine Katz, Sir Bernard (1911-2003) dobija Nobelovu nagradu za otkriće neurotransmitera u nervnom sistemu.

1977. godine Guillemin Roger i Schally Anfrew Victor za otkriće peptida u mozgu dobijaju Nobelovu nagradu.

1979. godine Cormack Allan MacLeod (1919-1998) i Hounsfield Sir Godfrey Newbold (1919-2004) bivaju nagrađeni za okriće kompjuter-asistirane tomografije.

1981. godine Sperry Roger Wolcott (1913-1994) za otkriće funkcija leve i desne hemisfere.

1986- godine Cohen Stanley i Levi-Montalcini Rita za okriće kontrole rasta nervnih ćelija.

1994. godine Gilman Alfred i Rodbell Martin (1925-1998) za otkriće receptora vezanih sa G proteinom i njihov udeo u provođenju signala.

2000 godine Carlsson Arvid za svoj pionirski rad na sprovođenju signala u CNS-u – dopaminskom sistemu skupa sa Greengardom i Kandelom dobija ovu značajnu nagradu

Između nozologije i sindromološkog, odnosno reaktivnog postoje prelazi.

Definicija zdravlja proklamovana od strane Svetske zdravstvene organizacije predstavlja svojevrstan **dokument epohe**. Zdravlje nije samo odsustvo telesne bolesti već istovremeno somatsko, psihičko i socijalno blagostanje pojedinca.

U nastanku mentalnih poremećaja značajnu ulogu igraju:

- 1) Organogenetski faktori
- 2) Faktori sredine, odnosno sociokulturno i interpersonalni konflikti
- 3) Psihogenetski faktori uslovljeni dinamikom intrapsihičkog tj. nagonskog tj. nesvesnog porekla
- 4) Koncept marksističke dijalektike o psihosomatskom jedinstvu i recipročnom dejstvu somatskog i psihičkog.

Socijalne teorije intenzivno izučavaju faktore koji doprinose otuđivanju čoveka.

Preterana laboratorijska istraživanja otuđuju lekara od bolesnika.

U psihologiji odnosa između lekara i svih bolesnika pa i bolesnika sa mentalnim poremećajem sve više se ističe potreba za stavom **empatije**.

Aktuelni period u razvitku svetske psihijatrije karakteriše poplava novih imena i timova u konstruktivnim doprinosima psihijatrijske prakse.

U tumačenju nastanka psihičkih poremećaja dominira multifaktorska teorija koja izučava biologiju, psihodinamiku i sociodinamske faktore što skupa predstavlja integrativni pristup kao vodeći u današnjoj psihijatriji.

Short summary. In this paper authors presents most important periods in development of psychiatry from XVIII till XX century. Some of the most important influences are mentioned in the context of scientific evolution through four phases. Some of the famous authors from the field of neurosciences - Nobel prize winners are also presented.

Key words. psychiatry, development, period.

SHORT REVIEW OF DEVELOPMENT OF PSYCHIATRY THROUGH XVIII - XX CENTURY

*Srđan Milovanović*¹

*Slobodan Simić*²

Cvetana Crnobarić

¹ Institute of psychiatry, Clinical Centre of Serbia

² Clinical Centre "Zvezdara", Belgrade